

УДК 355

О. В. Минько

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ПРОВЕДЕННЯ НИЗКИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Проаналізовано умови тримання військовополонених, які є громадянами Російської Федерації та перебувають в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. Визначено типовий характер поведінки військовослужбовців збройних сил Російської Федерації з моменту потрапляння у полон і вказано випадки використання їх після повернення з полону (обміну) в інтересах ворожої пропаганди та повторного залучення до ведення бойових дій на території України. Розглянуто перспективи виникнення протестних рухів усередині Російської Федерації з огляду на приклади минулого та реалії сучасності.

Подано до розгляду низку спеціальних заходів різного спрямування, які доцільно проводити з військовополоненими Російської Федерації у період їхнього перебування у таборах для тримання на території України.

Спрогнозовано перспективні результати проведення запропонованих спеціальних заходів з військовополоненими та їх можливі наслідки після повернення з полону (обміну).

Ключові слова: державна безпека, війна, збройний конфлікт, військовополонений, конвенція, пропаганда, спеціальні заходи, протидія, диверсія, протест, Збройні Сили України, Національна гвардія України.

Постановка проблеми. Загострення військової агресії Російської Федерації (РФ) проти України, яке сталося 24 лютого 2022 р. і триває дотепер, окрім жахливих наслідків ведення бойових дій спричинило низку проблем щодо тримання значної кількості полонених військовослужбовців збройних сил РФ. З огляду на необхідність повернення українських військовослужбовців з російського полону належне тримання військовополонених РФ і здійснення їхнього подальшого обміну є важливим процесом державного значення та питанням державної безпеки. Водночас організація обмінів є доволі тривалим процесом. Військовополонені росіяни зазвичай довго перебувають у таборах для тримання, і цей період їхнього перебування у полоні було б доречно використовувати з користю. Далі пропонується розглянути перспективи проведення низки спеціальних заходів з військовополоненими, насамперед контрпропагандистського характеру,

до здійснення яких доцільно залучати відповідних спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі вітчизняні наукові публікації стосовно питань проведення спеціальних заходів контрпропагандистського характеру з військовополоненими невідомі. Разом з тим значну роботу щодо висвітлення обставин ведення бойових дій і потрапляння противника у полон проводять деякі ентузіасти-журналісти. Найбільш відомим серед них є Володимир Золкін. Його Youtube канал налічує 1,35 млн підписників [1]. Загальна кількість переглядів розміщених на каналі відеоматеріалів становить 415 млн. Його відеосюжетами з російськими військовополоненими цікавляться глядачі не тільки з України, але й з інших країн, серед яких на другому місці – РФ.

Активно і результативно працює проект «Хочу жити» [2]. Це державний проект Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими. Він діє за підтримки

Міністерства оборони України і Головного управління розвідки (ГУР). Проект створено для військовослужбовців збройних сил РФ і Білорусі, які бажають добровільно здатися у полон.

У своєму інтерв'ю заступниця міністра юстиції України Олена Висоцька [3] зауважує, що у таборі для полонених створені умови відповідно до норм Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. За її словами, окрім забезпечення одягом і харчуванням, їм надається можливість дивитися телевізор, по якому транслюють марафон «Єдині новини», доступна IP-телефонія для зв'язку з рідними.

Нещодавно ООН звинуватила РФ у систематичних тортурах українських військовополонених, які вказані у звіті Моніторингової місії з прав людини в Україні (Human Rights Monitoring Mission in Ukraine) [4].

Зі свого боку, умови тримання російських військовополонених набагато кращі. Відповідні урядові службовці України з першого дня були абсолютно відкритими і до Місії ООН, і до Міжнародного Комітету Червоного Хреста, і до будь-яких міжнародних організацій, які мають мандати роботи з військовополоненими. Представникам згаданих організацій та міжнародним журналістам дозволяли відвідувати військовополонених. Наразі вартість утримання полоненого у таборі за підсумками 2022 р. з урахуванням забезпечення табору, з податками, зарплатами, комунальними витратами становить близько 10 тис. грн на одного полоненого у місяць [3].

Водночас виникають актуальні питання щодо перспектив проведення низки спеціальних заходів з військовополоненими РФ, основною метою яких має бути зниження можливості повторної участі обміняних ворогів у подальшій збройній агресії проти України.

Метою статті є розгляд низки спеціальних заходів різного спрямування, які доцільно проводити з військовополоненими громадянами РФ у період їх перебування у таборах для тримання на території України.

Виклад основного матеріалу. В історії воєн траплялися численні випадки як нелюдського поводження з військовополоненими, які призводили до великих людських втрат, так і випадки вдалої пропагандистської роботи з військовополоненими, що приводили до їхньої добровільної співпраці і переходу на бік протидіючої сторони. Широко відомі й

нелюдські умови тримання військовополонених протягом Другої світової війни у XX ст. Упродовж тривалої на сучасному етапі війни РФ проти України також сталися трагічні події з військовополоненими. Зокрема, масове вбивство українських військовополонених в Оленівці вразило весь цивілізований світ [5].

В історії Росії та поневолених нею народів є чимало прикладів громадянської непокори і збройного опору владі. Варто пригадати такі: численні антирадянські повстання на території Росії у період колективізації; існування на території СРСР так званої «Локотської республіки»; «Республіки Зуєва»; діяльність російської визвольної армії (РОА), значна кількість особового складу якої – це колишні військовополонені росіяни; у 1962 р. стався відомий Новочеркаський бунт та інші характерні приклади. Отже, історія свідчить, що за певних умов протестні настрої на території Росії можуть призводити до суспільних непокор та збройного опору чинній владі.

Наразі проти російських окупантів у лавах Збройних Сил України (ЗСУ) воюють представники інших країн і національностей. Нині Інтернаціональний легіон ТрО ЗСУ, сформований із представників різних народів світу, нараховує близько 20 тис. військовослужбовців. Проте з позиції участі у війні етнічних росіян на боці України на цей час становлять інтерес Російський добровольчий корпус [6] та Легіон «Свобода Росії» [7], що входять до складу Інтернаціонального легіону ТрО ЗСУ. Учасники цих військових формувань декларують не лише захист України від збройної агресії з боку РФ, а й головну мету – це повалення злочинного режиму Путіна і трансформація РФ у демократичну державу.

Поза межами РФ діє «Форум вільних народів Росії» [8], що є платформою комунікації лідерів регіональних рухів та представників корінних народів Росії і має на меті повну, контрольовану й ненасильницьку реконструкцію РФ, безумовними складниками якої будуть процеси деімперіалізації, деколонізації, денацифікації, демілітаризації та денуклеаризації сучасної російської держави. Фактична мета цього «Форуму» – розпад РФ. Це цілком збігається з національними інтересами України у сфері подальшого забезпечення національної безпеки. Однак здійснення контрольованої й ненасильницької реконструкції РФ у найближчому майбутньому є малоімовірним сценарієм.

Разом з тим після поразки у війні до РФ повернуться маси мобілізованих військовослужбовців, невдоволених її результатами. Повернуться й військовополонені, а це означає, що проведення спеціальних заходів з військовополоненими у період їхнього тримання у таборах на території України має сенс.

Водночас Україна зобов'язана додержуватися норм міжнародного права стосовно поводження з військовополоненими. У військовій справі та міжнародному праві *військовополонений* – це особа, що належить до збройних сил сторони, яка перебуває в стані війни, добровольці, партизани, учасники руху опору та інші комбатанти, а також деякі некомбатанти – військові кореспонденти, члени екіпажів торговельного флоту і цивільної авіації та інші, які під час війни опинилися у владі ворожої сторони. Україна є країною-підписантом Женевської конвенції про поводження з військовополоненими [9].

Щоб осучаснити забезпечення додержання принципів і норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України, у 2017 р. була затверджена «Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у ЗСУ» [10]. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257 утворено Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими і затверджено Положення про нього [11]. Постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 встановлено «Порядок тримання військовополонених з моменту введення воєнного стану, який охоплює воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [12].

Аналіз наведених вище документів не містить жодних суперечностей щодо права військовополонених підтримувати зв'язок з рідними, одержувати кореспонденцію, актуальну інформацію і новини, займатися розумовою й освітньою діяльністю, мати вільний час тощо. Отже, спеціальні заходи, які пропонується проводити з військовополоненими росіянами з метою забезпечення їх правдивою інформацією про історію взаємовідносин Росії та України, інформування про реальний стан справ на фронті й усередині РФ, а також інші заходи контрпропаганди та спеціальні навчальні курси не заборонені з позиції міжнародного та вітчизняного права.

Звісно, можна ставитися з певною мірою

скептицизму щодо дієвості вказаних напрямів контрпропагандистської та спеціальної діяльності, адже є численні випадки, коли військовополонені росіяни, які повернулися з полону, різко змінювали думку і були публічно використані російськими пропагандистами для дискредитації України. Відомі й такі випадки, коли полонені після обміну знову брали участь у бойових діях проти України і навіть повторно потрапляли у полон.

Можна визначити й типовий характер поведінки військовослужбовців збройних сил РФ з моменту потрапляння у полон. Майже у всіх їхніх свідченнях зазначаються: численні випадки необізнаності щодо характеру і цілей так званої «спеціальної військової операції» у цілому і цілей бойових завдань підрозділів зокрема; скарги на низьку ефективність військового управління; низький професіоналізм командування; недостатній рівень усебічного забезпечення; відсутність стійкого зв'язку, невдоволення вчасністю та розмірами виплат тощо. Після обміну зазвичай скарги припиняються із зрозумілих причин.

З метою проведення профілактичної роботи задля запобігання повторному залученню обміняних військовополонених до участі у збройній агресії проти України і формування можливих протестних настроїв серед колишніх комбатантів у подальшому на території РФ автором подано до розгляду низку спеціальних заходів, які доцільно проводити з військовополоненими громадянами РФ у період їх перебування у місцях тримання на території України.

Спеціальні заходи пропонується розподілити за напрямками. Усі заходи мають бути розцінені військовополоненими як інформаційно-освітній процес, що не передбачає жодного примусу, але здійснюється обов'язково зі всіма категоріями тих, хто перебуває у таборі для тримання на території України. Отже, ці заходи повинні мати програмний і системний характер.

Напрямами спеціальних заходів доцільно вважати такі.

Історичний: проведення короткого курсу з вивчення історії України, історії взаємовідносин між Росією та Україною, спростування історичних фейків про «один народ», про «створення України Леніним», про Україну як несамотійне державне утворення й бунтівну колонію Росії, яку «необхідно покарати».

Юридичний: розкриття злочинів царського і

комуністичного режиму проти українського народу й інших національностей у минулому та злочинів режиму Путіна як усередині РФ, так і поза її межами на сучасному історичному етапі; наведення прикладів воєнних злочинів і злочинів проти людяності на території України; роз'яснення злочинного характеру дій армії РФ та юридичних наслідків участі для військовослужбовців РФ у веденні агресивної війни; доведення юридичних наслідків для РФ у цілому за здійснення терористичних актів (збиття рейсу МН-17, злочини у Бучі, Маріуполі, Ізюмі, Херсоні тощо) та обґрунтованості накладення санкцій економічного і політичного характеру; переслідування Путіна і співучасників його злочинів у міжнародних судах; визначення перспектив РФ як країни у майбутньому.

Інформаційно-пропагандистський: відмова від перегляду «Єдиного марафону» та «Єдиних новин» (більшість військовополонених зазвичай лише частково розуміють українську мову, сприймають інформацію з телебачення як «пропагандистську обробку»); перегляд трансляцій Youtube каналів відомих так званих «корисних» російських опозиціонерів, наприклад [13–16]; перегляд матеріалів відомих українських Youtube блогерів, які ведуть передачі російською мовою, наприклад [1, 17] (нещодавно один із відомих українських блогерів прямо визнав свою діяльність як частину ПСГО проти росіян [18]).

Релігійний: проведення зустрічей з представниками духовенства відповідних конфесій (здебільшого росіяни вважають себе людьми віруючими) з проповідями-співбесідами щодо гріховності насильства до інших людей незалежно від віросповідання, раси й національності; надання можливості віруючим військовополоненим різних конфесій задовольняти свої духовні потреби.

Суспільно-політичний: роз'яснення положень конституції РФ стосовно державного устрою, права народів РФ з питань самовизначення та систематичне його порушення (позбавлення прав); проведення бесід щодо хибності уявлення про протистояння умовного колективного Заходу з РФ; роз'яснення підґрунтя і причин виникнення успішних Майданів в Україні, їх перебігу та наслідків для народу України; визначення причин поразки протестів у Республіці Білорусь у 2020–2021 рр.; розгляд перспектив суспільних протестів після

неминучої поразки у війні та необхідності зміни політичного режиму в РФ.

Розвідувально-вербувальний: доведення до військовополонених інформації про існування військових організацій етнічних росіян та інших національних підрозділів, що воюють на боці України проти злочинного режиму Путіна за краще майбутнє Росії, їхні успішні операції та можливості приєднання до російського руху опору; наведення прикладів форм і методів збройної боротьби національних збройних формувань у РФ; розгляд порядку організації масових протестів і здійснення силового протистояння органам правопорядку; вивчення основ диверсійної діяльності повстанських загонів; вербування перспективних агентів з числа військовополонених в інтересах української розвідки, налагодження агентурних каналів зв'язку.

Метою проведення спеціальних заходів з військовополоненими доцільно вважати: підвищення загального рівня освіченості й обізнаності з історичних та політичних питань; розвиток критичного мислення, формування «іммунітету» до агресивної пропаганди у російських ЗМІ; спричинення зневіри у державному та військовому керівництві РФ; досягнення усвідомлення безглуздості збройної агресії та її тяжких наслідків, насамперед для народів РФ; спонукання до відмови від подальшої участі у військових формуваннях РФ і незаконних збройних формуваннях проти України; формування підозри до повернених військовополонених з боку російських спецслужб у ході спецперевірки (особливо за наявності у військовополонених отриманих сертифікатів про проходження навчальних курсів з протидії правоохоронним органам, організації масових заворушень, основ диверсійної та підривної діяльності тощо); підвищення рівня національної свідомості представників інших народів РФ; сприяння виникненню сепаратистського руху в РФ; формування ворожого ставлення національних меншин до росіян як нації, що втягнула представників цих народів у криваву війну з катастрофічними для меншин наслідками; налагодження агентурних зв'язків; добровільне поповнення лав національних військових формувань у складі ЗСУ (після відповідних перевірок).

Проведення спеціальних заходів з військовополоненими не передбачатиме значних витрат коштів. Певна кількість готових

інформаційних матеріалів є у вільному доступі, підготовка лекційних матеріалів не потребуватиме великих витрат. Загальне керівництво з організації й проведення спеціальних заходів доцільно покласти на ГУР за погодженням з Міністерством юстиції України і за відповідних указівок адміністрації установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. До проведення спеціальних заходів історичного, юридичного, інформаційно-пропагандистського, релігійного та суспільно-політичного спрямування варто залучати істориків, юристів, політологів, журналістів та блогерів (можливо, й на волонтерській основі). Навчальні курси з протидії правоохоронним органам, організації масових заворушень доречно проводити представникам як Національної гвардії України та Національної поліції (адже вони обізнані і в тактиці ліквідації масових заворушень, і в характері протидії протестувальниками органам охорони правопорядку), так і учасникам Революції Гідності, яких з 2014 р. теж доволі багато у НГУ. Ведення курсів з основ диверсійної та підривної діяльності, вербування військовополонених доцільно доручити представникам відповідних спецслужб.

Висновки

Прикладами минулого і реаліями сучасного етапу війни РФ проти України підтверджено необхідність організації роботи щодо посиленої підтримки виникнення протестних рухів усередині РФ. Безперечно, спеціальними службами сил безпеки і оборони України така робота вже частково проводиться.

З огляду на реальний стан і прогнозоване подальше погіршення суспільно-політичної обстановки у РФ унаслідок несправедливої збройної агресії запропонована до розгляду низка спеціальних заходів, які доцільно проводити з військовополоненими РФ у період їхнього перебування у місцях для тримання на території України, має перспективу щодо участі колишніх військовополонених у суспільних протестах, а можливо, й у складі незаконних збройних формувань на території РФ. Не варто виключати можливість вербування осіб серед військовополонених, які згодом зголосяться входити у контакт з представниками українських спецслужб і діятимуть в інтересах України чи у майбутньому стануть лідерами протестних та(або) сепаратистських рухів у РФ.

Надалі викладений матеріал допоможе відповідним спеціалістам зрозуміти обсяг сил і засобів, який необхідний для організації ефективної системи проведення спеціальних заходів з російськими військовополоненими, а також оцінити власні можливості та вибрати найбільш доступну форму організації цього виду діяльності.

Напрямом подальших наукових досліджень буде пошук критеріїв оцінювання ефективності проведення спеціальних заходів з російськими військовополоненими у період їхнього перебування у місцях для тримання на території України.

Перелік джерел посилання

1. Youtube канал Володимира Золкіна. URL: <https://www.youtube.com/@VolodymyrZolkin> (дата звернення: 21.03.2023).
2. Проект «Хочу жити». URL: <https://hochuzhit.org> (дата звернення: 21.03.2023).
3. Інтерв'ю з Оленою Висоцькою, заступницею міністра юстиції. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3677438-olena-visocka-zastupnica-ministra-usticii.html> (дата звернення: 21.03.2023).
4. Human Rights Monitoring Mission in Ukraine report: More than 8 months into Russia's armed attack on Ukraine and the ensuing escalation in hostilities the UN reports widespread abuse, torture of prisoners of war. URL: <https://ukraine.un.org/en/207332-more-8-months-russia%E2%80%99s-armed-attack-ukraine-and-ensuing-escalation-hostilities-un-reports> (дата звернення: 21.03.2023).
5. Масове вбивство полонених в Оленівці. URL: <http://surl.li/hyjhy> (дата звернення: 21.03.2023).
6. Російський добровольчий корпус. URL: <http://surl.li/hyjie> (дата звернення: 21.03.2023).
7. Легіон «Свобода Росії». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Легіон_«Свобода_Росії» (дата звернення: 21.03.2023).
8. Форум вільних народів Росії. *Офіційний сайт*. URL: <https://freenationsrf.org> (дата звернення: 21.03.2023).
9. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, що була ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР. URL: <http://surl.li/budpk> (дата звернення: 21.03.2023).
10. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України :

наказ Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <http://surl.li/hryuv> (дата звернення: 21.03.2023).

11. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими : Постанова Кабміну України від 11.03.2022 р. № 257. URL: <http://surl.li/hryvb> (дата звернення: 21.03.2023).

12. Про затвердження Порядку тримання військовополонених з моменту введення воєнного стану, який охоплює воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій : Постанова Кабміну України від 05.04.2022 р. № 413. URL: <http://surl.li/hryuq> (дата звернення: 21.03.2023).

13. Youtube канал Марка Фейгіна. URL: <https://www.youtube.com/@FeyginLive> (дата звернення: 21.03.2023).

14. Youtube канал Олександра Невзорова. URL: <https://www.youtube.com/@NevzorovTV> (дата звернення: 21.03.2023).

15. Youtube канал «Обманутый Россиянин». URL: <http://surl.li/hryvm> (дата звернення: 21.03.2023).

16. Youtube канал «Быть или». URL: <https://www.youtube.com/@tobeor> (дата звернення: 21.03.2023).

17. Youtube канал Олексія Арестовича. URL: <https://www.youtube.com/@arestovych> (дата звернення: 21.03.2023).

18. Олексій Арестович: Чому я спілкуюся з росіянами? URL: <http://surl.li/hryul> (дата звернення: 21.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 25.03.2023 р.

UDC 355

О. Мynko

CURRENT ISSUES REGARDING THE PROSPECTS OF CONDUCTING SOME SPECIAL ACTIVITIES WITH PRISONERS OF WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION

The conditions of detention of prisoners of war who are the citizens of the Russian Federation and are held in the institutions of the State Penitentiary Service of Ukraine have been analyzed. The typical character of the behavior of servicemen of the Armed Forces of the Russian Federation from the moment they were captured was considered. Examples of the use of servicemen of the Russian Federation after returning from custody (exchange) in the interests of enemy's propaganda and re-engagement in hostilities on the territory of Ukraine are given.

The prospects for the emergence of protest movements within the Russian Federation are considered in view of the examples of the past and the realities of the present.

A number of special activities, which are expedient to carry out with prisoners of war of the Russian Federation during their custody in places of detention on the territory of Ukraine, are proposed for consideration.

Historical, legal, information-propaganda, religious, social, political, and intelligence-recruitment activities are appropriate to be considered such measures.

Prospective results of the proposed special activities with prisoners of war and their possible consequences after return from custody (exchange) are considered.

Keywords: *state security, war, armed conflict, prisoner of war, convention, propaganda, special activities, countermeasures, sabotage, protest, Armed Forces of Ukraine, National Guard of Ukraine.*

Минько Олександр Володимирович – доктор філософії з державної безпеки, доцент кафедри тактики Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-8841-1511>